

**ЭТНАКАНФІСІЯНАЛЬНАЕ СТАНОВІШЧА Ё БЕЛАРУСІ
Ў КАНЦЫ ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ СТ. СТ.**

**П.А. Трубчык
БДПУ (Мінск)**

Перыяд з канца ХІХ – пачатку ХХ ст. ст. адзначаўся актывізацыяй палітычнага жыцця ў Расійскай імперыі. Вялікую актуальнасць атрымала праблема міжнацыянальных адносін у дзяржаве. Рост самасвядомасці народаў, якія насялялі краіну, карэнныя змены ў вобласці традыцыйнага светаўспрымання грамадска-палітычных адносін, палітызацыя нацыянальных арганізацый патрабавалі новых падыходаў у вырашэнні нацыянальнага пытання.

Грамадска-палітычнае жыццё ў беларускіх землях у адзначаны перыяд было цесна звязана як з агульнарасійскімі палітычнымі ўмовамі, так і іх мясцовай спецыфікай.

Напрыканцы ХІХ стагоддзя (1897 г.) быў праведзены Першы ўсеагульны перапіс насельніцтва Расійскай імперыі. Пры вызначэнні нацыянальнай прыналежнасці ў аснову быў

пакладзены лінгвістычны крытэрыі. Згодна з ім беларусы насялялі пераважна Мінскую і Магілёўскую губерні, а таксама большую частку Віленскай, Віцебскай і Гродзенскай губерняў (межы ў асноўным супадалі з сучаснай тэрыторыяй Беларусі) [1, с. 158]. Усяго тут пражывала 5408420 беларусаў, што складала 62,28% ад агульнай колькасці насельніцтва беларускіх губерняў, - яўрэі складалі 13,97%, паліякі – 8,01%, рускія – 6,04%, літоўцы – 3,95%, латышы – 3,67% [2].

Неабходна звярнуць увагу на саслоўную прыналежнасць. Своеасаблівацю сацыяльнай структуры беларускага этнасу з’яўлялася тое, што ўдзельная вага прамысловай буржуазіі і пралетарыату была невялікай. Згодна з паказчыкамі перапісу 1897 г. пераважную большасць сялян заходніх губерняў складалі беларусы і літоўцы (70,5% і 16,9% адпаведна). У агульнай колькасці гандлёва-прамысловага насельніцтва беларусы складалі ў Гродзенскай губерні 8,5%, у Віленскай – 12,2, у Віцебскай – 14,7, у Мінскай – 15,5, у Магілёўскай – 22,6%.

Царскі ўрад праводзіў палітыку абмежаванняў адносна нярускіх народаў. Гэта знайшло адлюстраванне, напрыклад, пры назначэннях на пасады чыноўнікаў у мясцовыя адміністрацыі, судовыя ўстановы, паліцыю. Так, у 1897 г. колькасць рускіх-чыноўнікаў на тэрыторыі пяці заходніх губерняў складала 49%, беларусаў – 30,7%, паліякаў – 12%, яўрэяў – 1,2% [2].

Этнічны склад беларускіх гарадоў, таксама, меў свае асаблівасці. Паводле перапісу 1897 г. беларусаў у гарадах пражывала толькі 14,5%. Больш паловы (53,5%) складалі яўрэі, рускія – 17,7%, паліякі – 11,6%. Такая нераўнамернасць размеркавання насельніцтва ў гарадах тлумачыцца нацыянальнай палітыкай урада. Увядзенне “мякы аседласці” і іншых абмежаванняў свабоды перасялення для яўрэйскага насельніцтва сканцэнтравала апошняе амаль на 100% у гарадах і мястэчках. Спалучэнне абмежавальных законаў з адносна слабым эканамічным патэнцыялам беларускіх гарадоў стварыла ў іх велізарную перанаселенасць галоўным чынам яўрэйскай беднаты, што вельмі звужыла прыліў у гарады сельскага беларускага насельніцтва. Гэтым тлумачыцца адносна нізкая ўдзельная вага беларусаў у гарадах і ў гарадскіх гандлёва-прамысловых занятках. У агульнай колькасці гандлёва-прамысловага насельніцтва беларусы складалі ў Гродзенскай губерні 8,5%, у Віленскай – 12,2, у Віцебскай – 17,4, у Мінскай – 15,5, у Магілёўскай – 22,6%, а яўрэі адпаведна 74,1; 60,3; 57,4; 73,5; 68,7% [3, с. 33].

Колькасная перавага яўрэйў сярод гандлёва-прамысловага насельніцтва назіралася па ўсіх заходніх губернях, дзе яны складалі большасць сярод рабочых рамеснай прамысловасці і сферы абслугоўвання. У складзе фабрычна-заводскіх рабочых і чыгуначнікаў каля 75% належала беларусам, а таксама рускім, украінцам і паліякам [4, с. 30].

Становішча паліякаў у заходніх губернях характарызувалася высокай удзельнай вагой у іх асяроддзі дваранства (шляхты). У сярэднім па пяці губернях дваране складалі 25,5% агульнай колькасці польскага насельніцтва. Пераважную большасць гэтага дваранства складала дробнапамесная шляхта. У той жа час, сярод беларусаў удзельная вага шляхты не ўзнімалася вышэй 2,5% [3, с. 34].

На 1 студзеня 1897 г. у Мінскай, Віленскай, Гродзенскай і Магілёўскай губернях 20-50% усіх уладальнікаў прыватных зямель складалі католікі, якіх царскі ўрад адносіў да паліякаў, ім належала да 50% буйной зямельнай уласнасці. У Віленскай губерні колькасца пераважалі землеўладальнікі-католікі [5, с. 105-106].

Для ўмацавання становішча рускіх землеўласнікаў, урад і мясцовыя ўлады імкнуліся абмежаваць польскае землеўладанне і аслабіць іх уплыў у заходніх губернях. Так, “Віленскі вестнік”, галоўны прываднік урадавай палітыкі ў краі, завуляў аб неправамоцнасці прыналежнасці мясцовай шляхты да дваранства, так-як дваранскія званні надавалася ёй не рускімі манархамі. У сувязі з гэтым ён лічыў неабходным узнавіць практыку праверкі дваранскіх правоў [6, 7]. Газета прапаноўвала ўмацаваць “рускі элемент” і ў сялянскім асяроддзі. Для забеспячэння гэтай мэты разлік рабіўся на магчымасць каланізацыі краю празмерным сялянскім насельніцтвам з цэнтральных расійскіх губерняў [8, 9].

Важнае значэнне ў той час надавалася веравызнанню. Па канфесійнай прыналежнасці насельніцтва краю дзялілася на тры групы: праваслаўныя – 53,1%; католікі – 31,1%; іўдзеі – 14,2%. Згодна з матэрыяламі перапісу 1897 г. у Віцебскай, Гродзенскай, Мінскай і Магілёўскай губернях больш паловы насельніцтва належалі да праваслаўнай канфесіі (адпаведна 55,4%, 57,3%, 72,6%, 83,2%). У Віленскай губерні колькасцю перавагу мелі католікі – 58,8%. Яўрэі складалі 16% у Мінскай і 12,9% у Магілёўскай губернях [2]. Яўрэі, літоўцы, рускія і паліякі мелі, па сутнасці, нацыянальныя царквы. Іўдаізм спавядала 99,9% яўрэйскага насельніцтва, прыкладна столькі ж літоўцаў прытрымлівалася каталіцызму, 98% паліякаў таксама з’яўлялася каталікамі, 94,7% рускіх былі праваслаўнымі. Беларусы падобнага канфесійнага адзінства не мелі: каля 80% з’яўляліся праваслаўнымі, 18% - католікамі.

Згодна з афіцыйнай пазіцыяй урада насельніцтва беларускіх губерняў падзялялася па рэлігійнаму прызнаку на праваслаўных і католікаў. Царызм не прызнаваў факта існавання беларускай нацыі і разглядаў яе праваслаўную частку як адну з галін рускай народнасці, беларусы-католікі далучаліся да палякаў [10, 11, 12, 13, 14]. Беларуская аграрная буржуазія, у пераважнай масе дробная, расколтая па веравызнанні на праваслаўных і католікаў, у значнай меры русіфікаваная і паланізаваная, нават у пачатку XX ст. не ўсведамляла яшчэ свайго нацыянальнага адзінства. Такая пазіцыя тлумачылася яе відавочнай эканамічнай слабасцю. З гэтай прычыны праваслаўная частка беларускай аграрнай буржуазіі, фактычна далучаная урадам да пануючай расійскай нацыі, задавальненне сваіх інтарэсаў звязвала з палітыкай царызму, накіраванай на выцясненне польскага землеўладання. Дробнабуржуазная каталіцкая праслойка беларускай вёскі гуртавалася вакол касцёла, і ўслед за мясцовымі апалчанымі памешчыкамі, арыентавалася на аднаўленне ў перспектыве польскай дзяржавы. Адзначаныя палітычныя арыенцыры заможнай часткі беларускай вёскі праваслаўнага і каталіцкага веравызнання дастаткова выразна праявіліся ў 1907 – 1912 гг. у час выбараў у расійскую Дзяржаўную думу 2 – 4 скліканняў.

Літаратура

1. Этнаграфія беларусаў. Гістарыяграфія, этнагенез, этнічная гісторыя. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 215 с.
2. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. Т. II, IV, XI, XVII, XXII, XXIV. – СПб., 1904 – 1905.
3. Біч, М. В. Нацыянальны склад прамысловага пралетарыяту Беларусі ў канцы XIX – пачатку XX ст. / М.В. Біч // Весці АН БССР. Сeryя грамадскіх навук. – 1972. - № 4. – С. 26–42
4. Бич, М. О. Рабочее движение в Белоруссии в 1861 – 1904 гг. / М.О. Бич. – Минск: Наука и техника, 1983. – 280 с.
5. Самбук, С. М. Политика царизма в Белоруссии во второй половине XIX в. / С.М. Самбук. – Минск: Наука и техника. 1980. – 224 с.
6. Виленский вестник. 1 мая 1895.
7. Виленский вестник. 31 мая 1895.
8. Виленский вестник. 2 дек. 1895.
9. Виленский вестник. 3 авг. 1897.
10. Виленский вестник. 2 нояб. 1895.
11. Виленский вестник. 16 янв. 1897.
12. Литовские епархиальные ведомости. 28 янв. 1901.
13. Западный вестник. 23 март. 1904.
14. Западный вестник. 11 нояб. 1903.